

ISIKUANDMETE KAITSE

Isikuandmete kaitse ja eraelu austamine on tähtsad põhiõigused. Euroopa Parlament on alati rõhutanud, et tuleb leida tasakaal turvalisuse suurendamise ning inimõiguste, sealhulgas andmekaitse ja eraelu puutumatus tagamise vahel. ELi andmekaitse reformiga tugevdatakse kodanike õigusi, võimaldades neil oma isikuandmeid paremini hallata ning tagades nende eraelu puutumatus ka digitaalajastul.

ÕIGUSLIK ALUS

Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 16.

ELi põhiõiguste harta artiklid 7 ja 8.

EESMÄRGID

Liit peab tagama, et põhiõigust andmekaitsele, mis on sätestatud ELi põhiõiguste hartas, kohaldatakse järjepidevalt. Tuleb tugevdada ELi seisukohta isikuandmete kaitse suhtes kõigis ELi poliitikavaldkondades, sealhulgas õiguskaitse ja kriminaalpreventsiooni vallas, ning rahvusvahelistes suhetes, eelkõige globaalses ühiskonnas, kus toimuvad kiired tehnoloogilised muutused.

SAAVUTUSED

A. Institutsiooniline raamistik

1. Lissaboni leping

Enne Lissaboni lepingu jõustumist jagunesid õigusaktid andmekaitse kohta vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajaneval alal esimese samba (andmekaitse era- ja ärilistel eesmärkidel, kasutades ühenduse meetodit) ja kolmanda samba (andmekaitse õiguskaitseasutuste tegevuses, valitsustevahelisel tasandil) vahel. Sellest tulenevalt järgiti kahe valdkonna otsustusprotsessis erinevaid eeskirju. Sambahüsteem kaotati Lissaboni lepinguga, milles sätestati tugevam alus selgema ja tulemuslikuma andmekaitse süsteemi arenguks ning ühtlasi nähti ette uued volitused Euroopa Parlamendile, kes on nüüd kaasseadusandja. ELi toimimise lepingu artiklis 16 on sätestatud, et parlament ja nõukogu kehtestavad eeskirjad füüsiliste isikute kaitse kohta seoses isikuandmete töötlemisega liidu institutsioonides, organites ja asutustes ning liidu õiguse reguleerimisalasse kuuluva tegevuse puhul liikmesriikides.

2. Strateegilised suunised vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajaneva ala kohta

Pärast Tampere (oktoober 1999) ja Haagi (november 2004) programme kiitis Euroopa Ülemkogu 2009. aasta detsembris heaks vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajaneva ala mitmeaastase programmi aastateks 2010–2014 ehk Stockholmi programmi. 2014. aasta juunis kokku tulnud Euroopa Ülemkogu järeldustes määratleti vastavalt ELi toimimise lepingu artiklile 68 seadusandliku ja operatiivtegevuse kavandamise strateegilised suunised vabadusel,

turvalisusel ja õigusel rajaneva ala piires. Üks põhieesmärkidest on parandada andmekaitset ELis. Suunistest tehakse vahekokkuvõtte 2017. aastal.

B. Peamised andmekaitsealased õigusaktid

1. ELi põhiõiguste harta

Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklites 7 ja 8 tunnustatakse eraelu austamist ja isikuandmete kaitset kui omavahel tihedalt seotud, kuid eraldiseisvaid põhiõigusi. Harta on osa Lissaboni lepingust ning on õiguslikult siduv Euroopa Liidu institutsioonidele ja asutustele ning liikmesriikidele, kui nad rakendavad ELi õigust.

2. Euroopa Nõukogu

a. 1981. aasta konventsioon 108

Euroopa Nõukogu 28. jaanuari 1981. aasta konventsioon 108 (üksikisikute kaitse kohta isikuandmete automaattöötlemisel) on esimene andmekaitse valdkonnas vastu võetud õiguslikult siduv rahvusvaheline dokument. Selle eesmärk on „tagada [...] igale üksikisikule [...] isikuandmete automatiseeritud töötlemisel tema õiguste ja põhivabaduste austamine ning eelkõige tema õigus eraelu puutumatusel“.

b. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon

4. novembri 1950. aasta Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklis 8 on sätestatud õigus era- ja perekonnaelu austamisele: „Igaühel on õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu ja kodu ning korrespondentsi saladust.“

3. Kehtivad ELi õigusaktid andmekaitse kohta

Vana sambasüsteemi tõttu kehtivad praegu erinevad andmekaitset käsitlevad õigusaktid. Nende hulka kuuluvad endise esimese samba direktiivid, nagu direktiiv 95/46/EÜ andmekaitse kohta, direktiiv 2002/58/EÜ eraelu puutumatus ja elektroonilise side kohta (muudetud 2009. aastal, uus ettepanek on praegu arutlusel), direktiiv 2006/24/EÜ andmete säilitamise kohta (Euroopa Liidu Kohus tunnistas selle 8. aprillil 2014 kehtetuks, sest see on tõsisel vastuolus eraelu puutumatus ja andmekaitsega) ning määrus (EÜ) nr 45/2001 isikuandmete töötlemise kohta ühenduse institutsioonides ja asutustes (uus ettepanek on praegu arutlusel), samuti endisesse kolmandasse sambasse kuuluv nõukogu 2008. aasta novembri raamotsus politseitöö ja kriminaalõiguse raames töödeldavate isikuandmete kaitse kohta. Lähiajal peaks jõustuma andmekaitset käsitlev uus terviklik ELi tasandi õigusraamistik (vt allpool).

a. Andmekaitse direktiiv 95/46/EÜ – muutub kehtetuks 2018. aasta mais

24. oktoobri 1995. aasta direktiiv 95/46/EÜ üksikisikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise kohta on isikuandmete kaitset reguleerivate ELi õigusaktide seas kesksel kohal. Direktiivis on sätestatud üldeeskirjad isikuandmete töötlemise seaduslikkuse kohta ja andmesubjektide õigused ning selles nähakse ette sätted riikide sõltumatute järelevalveasutuste kohta. Direktiivis sätestatakse, et isikuandmeid võib töödelda ainult juhul, kui asjaomane isik on andnud selleks sõnaselge nõusoleku ning teda on sellest teavitatud enne andmete töötlemist.

b. Nõukogu raamotsus 2008/977/JSK – muutub kehtetuks 2018. aasta mais

Nõukogu 27. novembri 2008. aasta raamotsusega 2008/977/JSK kriminaalasjades tehtava politsei- ja õigusala koostöö raames töödeldavate isikuandmete kaitse kohta reguleeritakse andmekaitset varasema kolmanda samba raames. See on valdkond, mida ei reguleerita direktiiviga 95/46/EÜ, mida kohaldatakse isikuandmete töötlemise suhtes varasema esimese samba raames. Raamotsust kohaldatakse üksnes liikmesriikide, ELi ametiasutuste ja seonduvate

süsteemide vahel vahetatavate politsei- ja õiguslaste andmete suhtes ning see ei hõlma siseriiklikke andmeid.

4. Euroopa andmekaitseinspektor ja artikli 29 tööühm

Euroopa andmekaitseinspektor on sõltumatu järelevalveasutus, kes tagab, et ELi institutsioonid ja asutused täidavad oma andmekaitsealaseid kohustusi, mis on sätestatud andmekaitsemääruses (määrus (EÜ) nr 45/2001). Euroopa andmekaitseinspektori esmased ülesanded on järelevalve, konsulteerimine ja koostöö. Artikli 29 tööühm on andmekaitseinspektori artikli 29 alusel asutatud sõltumatu nõuandegaorgan andmekaitse ja eraelu puutumatuse küsimustes. Tööühm koosneb ELi riiklike andmekaitseasutuste, Euroopa andmekaitseinspektori ja Euroopa Komisjoni esindajatest. Tööühm avaldab soovitusi, arvamusi ja töödokumente. Vastavalt uuele isikuandmete kaitse üldmäärusele asendatakse artikli 29 tööühm Euroopa Andmekaitseinspektooriga.

5. ELi andmekaitseriform – hakatakse kohaldama alates 2018. aasta maist

Komisjon avaldas 25. jaanuaril 2012 ulatusliku seadusandlike ettepanekute paketi eesmärgiga reformida ELi andmekaitsealaseid õigusakte. Reformi eesmärk on kaitsta isikuandmeid kogu ELis, suurendada kasutajate kontrolli oma andmete üle ning vähendada ettevõtjate kulusid. Tehnika areng ja globaliseerumine on põhjalikult muutnud seda, kuidas andmeid kogutakse, nendega tutvutakse ja neid kasutatakse. Pealegi on 28 liikmesriiki rakendanud 1995. aasta eeskirju erinevalt. Ühtse õigusakti kasutuselevõtt kaotab praeguse killustatuse ja kuluka halduskoormuse. See aitab tugevdada tarbijate usaldust internetiteenuste vastu, andes väga vajaliku tuge majanduskasvule, töökohtade loomisele ja innovatsioonile Euroopas. Detsembris 2015 jõudsid Euroopa Parlament (komisjonide tasemel) ja nõukogu (suursaadikute tasemel) pärast peaaegu kolm aastat toimunud läbirääkimisi kokkuleppele uute andmekaitse-eeskirjade suhtes. Uued eeskirjad avaldati 2016. aasta aprillis ja neid hakatakse kohaldama alates 2018. aasta maist:

- Euroopa Parlamendi ja nõukogu 27. aprilli 2016. aasta määrus (EL) 2016/679 füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise ning direktiivi 95/46/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (isikuandmete kaitse üldmäärus);
- Euroopa Parlamendi ja nõukogu 27. aprilli 2016. aasta direktiiv (EL) 2016/680, mis käsitleb füüsiliste isikute kaitset seoses pädevates asutustes isikuandmete töötlemisega süütegude tõkestamise, uurimise, avastamise ja nende eest vastutusele võtmise või kriminaalkaristuste täitmisele pööramise eesmärgil ning selliste andmete vaba liikumist ning millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu raamotsus 2008/977/JSK.

EUROOPA PARLAMENDI ROLL

Euroopa Parlament on alati rõhutanud, et tuleb leida tasakaal turvalisuse suurendamise ning eraelu puutumatuse ja andmekaitse tagamise vahel. Parlament on nendes tundlikes valdkondades võtnud vastu mitmeid resolutsioone, käsitledes konkreetselt etnilise päritolu ja rassipõhist profileerimist, Prümi otsust rakendavat nõukogu otsust piiriülese koostöö kohta seoses terrorismi- ja piiriülese kuritegevuse vastase võitlusega, kehaskannerite kasutamist lennuohutuse parandamiseks, passide biomeetriat ja viisaid käsitlevaid ühiseid konsulaarjuhiseid, piirikontrolli, internetti ja andmete hankimist.

Parlament lükkas 2010. aasta veebruaris nõusolekumenetluse raames tagasi ettepaneku terroristide rahastamise jälgimisprogrammi (TFTP) lepingu (varem SWIFT leping) ajutise kohaldamise kohta. See on terrorismivastane leping, mis käsitleb pangaandmete edastamist USA-le terrorismivastase võitluse raames. TFTP muudetud leping jõustus augustis 2010 pärast

seda, kui Euroopa Parlament oli sellekohase resolutsiooni 8. juulil 2010 vastu võtnud. Komisjon võttis 2011. aasta juulis vastu teatise võimalike valikute kohta Euroopa terrorismi rahastamise jälgimissüsteemi loomisel, mille suhtes parlament avaldas kahtlust. Novembris 2013 andis komisjon teada, et ta ei kavatses selles etapis terrorismi rahastamise jälgimissüsteemi kohta ettepanekut esitada.

Veel üks oluline küsimus seondub ELi ja USA vahelise lepinguga, mis käsitleb broneeringuinfo töötlemist ja selle edastamist lennuettevõtjate poolt USA sisejulgeolekuministeriumile. Pärast parlamendilt saadud nõusolekut võttis nõukogu aprillis 2012 vastu otsuse sõlmida uus leping, mis asendas varasema, alates 2007. aastast ajutiselt kohaldatud ELi ja USA vahelise broneeringuinfo lepingu.

Komisjon esitas 2011. aasta veebruaris ettepaneku võtta vastu direktiiv broneeringuinfo kasutamise kohta, et ennetada, avastada ja uurida terroriakte ja raskeid kuritegusid ning nende toimepanijad kohtulikule vastutusele võtta (ELi broneeringuinfo). Parlament otsustas 2013. aasta juunis toimunud täiskogul saata asja tagasi kodanikuvabaduste, justiits- ja siseasjade komisjonile (LIBE), kes 2013. aasta aprillis hääletas ELi broneeringuinfo ettepaneku vastu, seades küsimärgi alla ettepaneku proportsionaalsuse ja kooskõla põhiõigustega. Pärast 2015. aasta Pariisi terrorirünnakuid ja seoses uue murega võimaliku ohu pärast, mida nn välisvõitlejad kujutavad ELi sisejulgeolekule, on arutelu ELi broneeringuinfo ettepaneku üle uuesti hoogustunud. Detsembris 2015 saavutasid Euroopa Parlament (komisjonide tasemel) ja nõukogu (suursaadikute tasemel) selles tundlikus küsimuses kompromisslahenduse. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 27. aprilli 2016. aasta direktiiv (EL) 2016/681, mis käsitleb broneeringuinfo kasutamist terroriakte ja raskete kuritegude ennetamiseks, avastamiseks, uurimiseks ja nende eest vastutusele võtmiseks, tuleb liikmesriikide õigusesse üle võtta 25. maiks 2018.

Parlament on nõusolekumenetluse raames olnud kaasatud USAga teabevahetust ja andmekaitset käsitleva õiguslikult siduva raamlepingu sõlmimise heakskiitmisse. Eesmärk on tagada kõrgetasemeline kaitse isikuandmetele, mida edastatakse Atlandi-ülese koostöö raames, et vältida terrorismi ja organiseeritud kuritegevuse vastu. 2016. aasta veebruaris president Obama poolt allkirjastatud õiguskaitse seadus sillutas teed ELi-USA teabevahetust ja andmekaitset käsitleva raamlepingu allkirjastamisele 2. juunil 2016. Paralleelselt võeti kasutusele ELi-USA andmekaitseraamistik „Privacy Shield“, et tagada kõrgetasemeline andmekaitse kommertseesmärgil toimuvale andmeedastusele. „Privacy Shield“ vastab nõuetele, mis on kehtestatud Euroopa Kohtu 2015. aasta oktoobri otsuses, millega kuulutati endine „Safe Harbori“ raamistik (vabatahtlikud andmekaitsestandardid ELi-välistele ettevõtetele, kes edastavad ELi kodanike andmeid USA-le) kehtetuks. Komisjon võttis 12. juulil 2016. aastal vastu rakendusotsuse vastavalt direktiivile 95/46/EÜ, milles käsitletakse ELi ja USA andmekaitseraamistikuga „Privacy Shield“ ette nähtud kaitse piisavust, ning see jõustus viivitamatult. Alates 1. augustist 2016 on ettevõtetel võimalik liituda programmiga „Privacy Shield“ Ameerika Ühendriikide kaubandusministeriumis, kes seejärel kontrollib, kas nad järgivad oma privaatsuspoliitika programmi „Privacy Shield“ kõrgeid andmekaitsestandardeid. Euroopa Parlamendi 26. mai 2016. aasta resolutsioonis Atlandi-üleste andmevoogude kohta tunnustati tehtud pingutusi andmekaitseraamistiku „Privacy Shield“ oluliseks parandamiseks võrreldes programmi „Safe Harbor“ käsitleva otsusega, mida see asendas, ning väljendati ka teatavat kriitikat.

Parlament võttis 12. märtsil 2014 vastu resolutsiooni USA Riikliku Julgeolekuagentuuri jälgimisprogrammi ja ELi liikmesriikide jälgimisasutuste ning nende mõju kohta ELi kodanike põhiõigustele ja Atlandi-ülesele koostööle justiits- ja siseküsimustes. Selle resolutsiooniga lõppes parlamendi korraldatud kuus kuud kestnud uurimine, mis puudutas ELi Euroopa Liidu teemalised teabelehed - 2017

kodanike ulatuslikku elektroonilist jälgimist ja mis algatati pärast 2013. aasta juunis esile kerkinud paljastusi selle kohta, et väidetavalt tegelevad USA ja mõned ELi liikmesriigid pealtkuulamisega. Oma resolutsioonis nõudis parlament, et peatataks „Safe Harbori“ põhimõtete järgimine ja terroristide rahastamise jälgimise programm. 29. oktoobril 2015 võttis Euroopa Parlament vastu resolutsiooni Euroopa Parlamendi 12. märtsi 2014. aasta ELi kodanike massilist elektroonilist jälgimist käsitleva resolutsiooni järelmeetmete kohta, milles kordas oma nõudmist programmi „Safe Harbor“ puudutava otsuse ja terroristide rahastamise jälgimise programmi peatamiseks.

Euroopa Parlament on seadusandliku tavamenetluse raames kaasatud andmekaitseriformi heakskiitmisel (vt eelmine jaotis). Uued andmekaitse-eeskirjad tugevdavad kodanike põhiõigusi digitaalajastul ning hõlbustavad äritegevust, lihtsustades ettevõtetele kehtestatud eeskirju digitaalsel ühtsel turul.

[Kristiina Milt](#)
10/2017